

ผักหวานกินได้ทุกชนิด จริงหรือ ?

ศาสตราจารย์ ดร.วงศ์สถิตย์ นั้วกุล

ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ผักหวานที่พบในประเทศไทยมีอย่างน้อย 18 ชนิด บางชนิดสามารถรับประทานได้ เช่น ผักหวาน (*Melientha suavis* Pierre) ซึ่งจังหวัดสุรินทร์เรียกว่าผักหวาน ผักหวานบ้าน (*Sauropus androgynous* (L.) Merr.) ทั่วไปเรียกกันว่าผักหวาน ภาคเหนือเรียกว่าก้านตงหรือเจ้าผักหวาน แต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เรียกว่ามะยมป่า ส่วนที่จังหวัดสตูลเรียกกันว่าผักหวานใต้ใบ และผักหวานที่รสชาติดีมากในภาคใต้ คือผักพุ่ม ผักป่า ไอ้โคเค่ หรือผักหวานป่า (*Champereia manillana* (Blume) Merr.) มีชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายผักหวานมากเรียกว่า ผักหวานเมาหรือผักแหวน (*Urobotrya siamensis* Hiepko) ชื่อท้องถิ่นอื่น ได้แก่ แกก้อง นางเย็น (ลำปาง) นางจุม (เชียงใหม่)

ผักหวานเขา (จันทบุรี) ผักหวานดง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ชลบุรี, กาญจนบุรี) กินเมา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ซ้ำผักหวาน (สระบุรี) ดีหมี (ประจวบคีรีขันธ์) พบว่าผักหวาน ผักหวานป่า และผักหวานเมาจัดรวมอยู่ในวงศ์เดียวกัน คือวงศ์ Opiliaceae ส่วนผักหวานบ้านนั้นเป็นพืชในวงศ์ Phyllanthaceae-Phyllanthoideae (Euphorbiaceae)

ปีพุทธศักราช 2535 กองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข แสดงตารางคุณค่าทางโภชนาการของอาหารไทย ซึ่งวิเคราะห์โดยสถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดลว่าใบยอดและใบสดของผักหวานส่วนที่กินได้ 100 กรัม (www.pakwanpa.com/food.html) ประกอบด้วย

พลังงาน	39	กิโลแคลอรี
โปรตีน	0.1	กรัม
ไขมัน	0.6	กรัม
คาร์โบไฮเดรต	8.3	กรัม
แคลเซียม	24	มิลลิกรัม
ฟอสฟอรัส	68	มิลลิกรัม
วิตามิน B1	0.12	มิลลิกรัม
วิตามิน A	8500	หน่วยสากล
ไนอาซิน	3.6	มิลลิกรัม
วิตามิน B2	1.65	มิลลิกรัม
เบต้า-แคโรทีน	516.33	ไมโครกรัม
วิตามิน C	168	มิลลิกรัม
ใยอาหาร	2.1	กรัม

ยอดอ่อน ใบอ่อน และดอกอ่อน ของผักหวาน นำมาต้ม ลวก นึ่ง รับประทานร่วมกับน้ำพริก ลาบ หรือนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น ผัดกับน้ำมัน แกงเลียง แกงอ่อม แกงกับไข่มดแดง แกงกับปลา แกงกะทิสด ขำ เป็นต้น

เมนูอาหารจานเด็ดจากผักหวาน

1. แกงผักหวานใส่ไข่มดแดง เครื่องแกงประกอบด้วยพริกแห้งเม็ดเล็ก 8-10 เม็ดหรือพริกแห้งเม็ดใหญ่ 5-7 เม็ด หอมแดง 3-4 หัว กระเทียม 10 กลีบ กะปิ 2 ช้อนชา เกลือ 1/3 ช้อนชา โขลกเครื่องปรุง น้ำพริกรวมกันให้ละเอียด เครื่องปรุงอื่น ๆ มะเขือเทศผลเล็ก 5-6 ผล ผักหวานพอควร ไข่มดแดงพอควร ใช้น้ำเส้นแซ่ให้นุ่ม ๆ พอควร หมูสามชั้นหั่นชิ้นเล็ก ๆ หรือซี่โครงพอควร

วิธีปรุง ต้มหมูให้เปื่อยยุ่ย ใส่น้ำพริกลงคนให้ทั่วทิ้งไว้ให้เดือด ใส่ผักหวาน ใช้น้ำเส้น ไข่มดแดงและมะเขือเทศผ่าซีกทิ้งไว้เดือดอีกครั้ง ปรุงรสด้วยน้ำปลาตามชอบ ยกเสิร์ฟขณะร้อน ๆ

2. แกงเลียงผักหวาน เครื่องแกงประกอบด้วย หอมแดง 3-4 หัว กระเทียม 5-7 กลีบ กะปิ 2 ช้อนชา เกลือ 1/3 ช้อนชา โขลกเครื่องแกงให้ละเอียดพอประมาณ เครื่องปรุงอื่น ๆ ผักหวาน ปลาช่อนแห้ง น้ำปลา

วิธีปรุง แกะเนื้อปลาช่อนแห้งครึ่งตัวลงโขลกรวมกับน้ำพริก แล้วพักไว้ ต้มน้ำในหม้อให้เดือด เอาเนื้อปลาช่อนแห้งที่เหลือลงต้มให้นุ่ม ใส่น้ำพริกที่โขลกลงในหม้อคนให้ทั่ว ใส่ผักหวานป่า ลงไปคนเร็ว ๆ ให้ผักพอสุก ยกลง ปรุงรสด้วยน้ำปลาตามชอบและยกเสิร์ฟร้อน

3. ต้มจืดผักหวาน-หมูสับ เครื่องปรุงประกอบด้วย รากผักชี กระเทียม พริกไทย น้ำปลา เกลือ หมูสับ และยอดผักหวาน

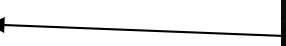
วิธีปรุง โขลกรากผักชี กระเทียม พริกไทย 1-2 เม็ด ให้ละเอียด นำหมูสับลงโขลกและนวดให้เข้ากันกับเครื่องที่โขลกไว้ ต้มน้ำในหม้อให้เดือด ทับกระเทียม 2-3 กลีบใส่ ปั่นหมูสับเป็นก้อนขนาดกลางใส่ในหม้อ ทิ้งไว้ให้สุก ใส่น้ำเล็กน้อย แล้วใส่ผักหวาน คนเร็ว ๆ แล้วยกลง ปรุงรสด้วยน้ำปลาตามชอบ

คุณค่าทางอาหารของผักหวาน ประโยชน์และคุณค่าทางโภชนาการของผักหวานทั้ง 2 ชนิด คือ ผักหวานและผักหวานบ้านคล้ายคลึงกัน(www.foodnetworksolution.com/wiki/word/2646/ผักหวาน) จัดเป็นผักที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง เป็นแหล่งของโปรตีน วิตามินซีเบต้าแคโรทีนซึ่งช่วยในการมองเห็น บำรุงสายตา ด้านอนุมูลอิสระ มี แคลเซียม และ ฟอสฟอรัสสูง ช่วย บำรุงกระดูกและฟันให้แข็งแรงและ ใบอาหาร ช่วยในการขับถ่าย ยอดและใบสดที่รับประทานได้ 100 กรัม ให้พลังงาน 300 กิโลจูล (KJ) ประกอบด้วยสารอาหารสำคัญคือ

น้ำ	76.6	กรัม
โปรตีน	8.2	กรัม
คาร์โบไฮเดรต	10	กรัม
ใยอาหาร	3.4	กรัม
เถ้า	1.8	กรัม
เบต้าแคโรทีน	1.6	มก.
วิตามินซี (vitamin C)	115	มก.

ผักหวาน (Star Gooseberry) ส่วนของผักหวานบ้านที่นำมาใช้กินเป็นผัก ก็คือ ใบและยอดอ่อน โดยใช้เป็นผักจิ้ม ซึ่งนิยมลวกให้สุกเสียก่อน หรือนำไปแกง เช่น แกงเลียง หรือแกงจืด นอกจากนั้นยังนำไปผัด เช่น ผัดน้ำมันหอย เป็นต้น นำสังเกตว่า ชนิดอาหารที่ปรุงจากผักหวานบ้าน ไม่ว่าจะเป็นผักจิ้ม แกงเลียง แกงจืด หรือผัดน้ำมันหอย ล้วนแล้วแต่มีเครื่องปรุงแต่งน้อย ผู้ปรุงคงมุ่งให้ได้รสชาติของผักหวานบ้านมากเป็นพิเศษ เพราะถือว่ามีรสชาติดีกว่าผักทั่วไป เช่นเดียวกับเพลงที่ขับร้องโดยนักร้องเสียงดีมาก ๆ นั้น คนตรีประกอบมีน้อยและเสียงไม่ดังแข่งเสียงของนักร้องนั่นเอง น่าเสียดายที่คนไทยปัจจุบันไม่ค่อยได้กินผักหวานบ้านเหมือนในอดีต เพราะในตลาดไม่ค่อยพบผักหวานบ้านวางขาย ทั้งที่รสชาติของผักหวานบ้านนั้นดีกว่าผักส่วนใหญ่ที่มีขายในท้องตลาดปัจจุบัน โดยเฉพาะคนไทยที่ไม่ชอบอาหารรสจัดน่าจะชอบผักหวานบ้านเป็นพิเศษ (www.foodtravel.tv > เมนูเด็ด > รายชื่อวัตถุดิบ)

สรุปลักษณะเปรียบเทียบระหว่างผักหวานและผักหวานเมา

ผักหวาน	ผักหวานเมา
1. ช่อดอกคล้ายช่อแยกแขนง	1. ช่อดอกกระจะจะ
2. ดอกแยกเพศ	2. ดอกสมบูรณ์เพศ
3. ปลายใบมนหรือเว้ามุมเป็นดิ่งหนามสั้น ใบรูปขอบขนานถึงรูปไข่ พบน้อยที่เป็นรูปไข่กลับ กว้าง 2.5-5(-7) ยาว 6-12(-16) เซนติเมตร	3. ปลายใบเรียวแหลม ใบรูปไข่แคบถึงรูปขอบขนาน กว้าง 2.5-4(-6) ยาว (6-)-8-12(-18) เซนติเมตร
4. แผ่นใบกว้างกว่า	4. แผ่นใบแคบกว่า

***ความเป็นพิษ ผักหวานเมาคือ กินในปริมาณมากทำให้ตายได้

ข้อควรระวังคือ ใบผักหวานเมามีลักษณะคล้ายใบผักหวานมาก ลักษณะแตกต่างที่เห็นชัด คือ ลักษณะช่อดอกของผักหวานซึ่งเป็นดอกแยกเพศ และเป็นช่อดอกคล้ายช่อแยกแขนง ส่วนผักหวานเมานั้นเป็นดอกสมบูรณ์เพศ และช่อดอกกระจะ หากพบในช่วงที่ไม่มีช่อดอกนั้นสามารถแยกความแตกต่างที่ลักษณะใบได้ ดังนี้ ผักหวานมีปลายใบมนหรือแหลมและแผ่นใบกว้างกว่า ส่วนผักหวานเมานั้นมีปลายใบเรียวแหลมและแผ่นใบแคบกว่า

สรุปได้ว่าผักหวานที่สามารถรับประทานได้มีสามชนิด คือ ผักหวานมักเรียกกันว่าผักหวานป่า ผักหวานบ้านซึ่งพบได้ทั่วไป และผักหวานป่าหรือผักพุ่มซึ่งพบเฉพาะในภาคใต้เท่านั้น ส่วนผักหวานที่มีความเป็นพิษนั้นคือผักหวานเมาหรือผักเหวน ซึ่งมีลักษณะคล้ายผักหวานมากแต่สามารถแยกความแตกต่างได้ดังแสดงไว้ในตารางสรุป